

3.2. Vektory

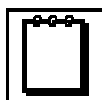
Výklad

Definujme nyní vektor tak, jak je obvyklé pro potřeby geometrie a fyziky.

Definice 3.2.1.

Vektor $\mathbf{u}$ je množina všech souhlasně orientovaných rovnoběžných úseček stejné délky.

Poznámky

1. **Orientovanou úsečkou** $\vec{AB}$ rozumíme uspořádanou dvojici bodů A, B , kde první bod A nazýváme počáteční a druhý bod B koncový.

2. Je-li $\vec{AB} \in \mathbf{u}$, nazýváme úsečku $\vec{AB}$ **umístěním vektoru** $\mathbf{u}$, které budeme také někdy nazývat vektorem a značit také $\vec{AB} = B - A$.

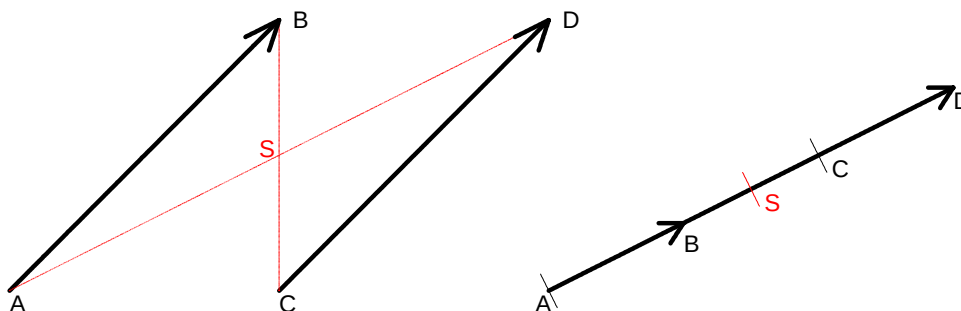
3. Je-li $\vec{OX} \in \mathbf{u}$, kde O je počátek souřadné soustavy, pak souřadnice bodu X jsou souřadnicemi vektoru $\mathbf{u}$. Vektor $\vec{OX}$ nazýváme **polohový vektor** bodu X a při počítání nebudeme mezi bodem X a vektorem $\vec{OX} = X - O$ dělat žádný rozdíl, tj. $\vec{OX} = X$.

Výklad

Z předchozí definice a následujících poznámek vyplývá, že pro každé umístění vektoru $\vec{AB} \in \mathbf{u}$, $A = (a_1, a_2, a_3)$, $B = (b_1, b_2, b_3)$, umíme jednoznačně určit uspořádanou trojici $(b_1 - a_1, b_2 - a_2, b_3 - a_3) = B - A$, (obr.1). Jestliže $\vec{CD} \in \mathbf{u}$, $C = (c_1, c_2, c_3)$, $D = (d_1, d_2, d_3)$, pak úsečky AD a BC (obr. 2) mají společný střed $S = (s_1, s_2, s_3)$ a platí:

Obr. 2

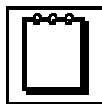
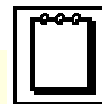
$$s_i = \frac{a_i + d_i}{2} = \frac{b_i + c_i}{2} \quad \text{pro } i = 1, 2, 3. \quad (1)$$

Odtud vyplývá, že

$$b_i - a_i = d_i - c_i \quad \text{pro } i = 1, 2, 3. \quad (2)$$

Obráceně předpokládejme, že pro dvě orientované úsečky platí vztahy (2). Pak platí i vztahy (1) a úsečky AD a BC mají stejný střed, t.j. $\vec{AB} \in \mathbf{u}$ a $\vec{CD} \in \mathbf{u}$. Tím jsme dokázali následující větu.

Věta 3.2.1. Pro dvě orientované úsečky $\vec{AB}, \vec{CD}$ platí $\vec{AB} \in \mathbf{u}$ a zároveň $\vec{CD} \in \mathbf{u}$ právě když platí vztahy: $b_i - a_i = d_i - c_i$ pro $i = 1, 2, 3$.

Poznámky

1. Předpokládejme, že $\vec{AB}$ je umístěním vektoru $\mathbf{u}$. Potom uspořádanou trojici čísel (u_1, u_2, u_3) , kde $u_1 = b_1 - a_1$, $u_2 = b_2 - a_2$, $u_3 = b_3 - a_3$, nazýváme **souřadnice vektoru $\mathbf{u}$** a píšeme $\mathbf{u} = (u_1, u_2, u_3)$, nebo také $\mathbf{u} = B - A$ (obr. 1).
2. Věta 1 říká, že pro výpočet souřadnic vektoru nezáleží na výběru jeho umístění.
3. Označme V_3 množinu všech vektorů v E_3 a označme $\mathbf{R}^3$ množinu všech uspořádaných trojic (u_1, u_2, u_3) reálných čísel. Nyní můžeme obě množiny ztotožnit, $V_3 = \mathbf{R}^3$ a psát $\mathbf{u} = (u_1, u_2, u_3)$. Podobně při označení množiny všech vektorů prostoru E_n symbolem V_n můžeme psát $V_n = \mathbf{R}^n$ a $\mathbf{u} = (u_1, \dots, u_n)$. Sčítání vektorů z V_n a jejich násobení je nyní dáno stejně jako v kap. 2.1.

Definice 3.2.2.

Nechť $\vec{AB}$ je umístění vektoru $\mathbf{u}$. **Velikostí vektoru $\mathbf{u}$** , kterou označíme $|\mathbf{u}|$, nazýváme vzdálenost bodů A,B. Jestliže $|\mathbf{u}| = 1$, potom říkáme, že $\mathbf{u}$ je **jednotkový vektor**.

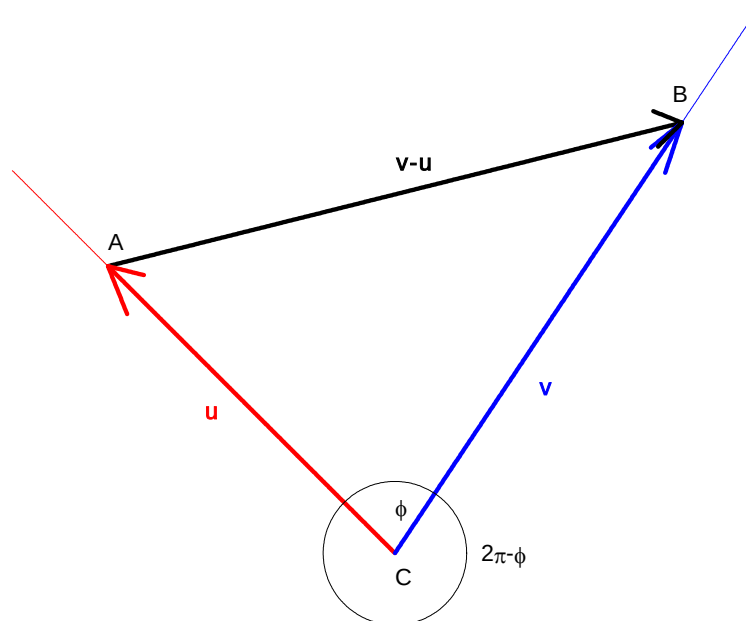
Věta 3.2.2. Pro velikost vektoru $\mathbf{u} = (u_1, u_2, \dots, u_n)$, platí

$$|\mathbf{u}| = \sqrt{u_1^2 + u_2^2 + \dots + u_n^2}. \quad (3)$$

D ů k a z : Jestliže je $\vec{AB}$ umístěním vektoru $\mathbf{u}$, potom $u_1 = b_1 - a_1$, $u_2 = b_2 - a_2$, ..., $u_n = b_n - a_n$. Z rovnosti $|\mathbf{u}| = \rho(A, B)$ a ze vzorce (1, kap. 3.1) ihned vyplývá (3). Tím je důkaz věty proveden.

Výklad

Předpokládejme, že jsou dány dvě polopřímky CA , CB (obr. 3). Obě polopřímky mají společný počáteční bod C a rozdělují rovinu ABC v obecném případě na dva neorientované úhly, z nichž jeden je konvexní (v obr. 3 je jeho velikost označena φ) a druhý je nekonvexní (v obr. 3 je jeho velikost označena $2\pi - \varphi$). Číslo φ nazveme odchylkou polopřímek CA , CB .

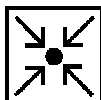

Obr. 3

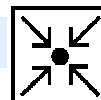
V případě, že polopřímky CA , CB jsou totožné, resp. navzájem opačné, definujeme $\varphi = 0$, resp. $\varphi = \pi$. Z předcházející úvahy vyplývá, že pro odchylku dvou polopřímek o společném počátku platí: $\varphi \in [0, \pi]$.

Definice 3.2.3.

Nechť $\vec{CA}$, $\vec{CB}$ jsou umístění dvou nenulových vektorů $\mathbf{u}$, $\mathbf{v}$ (obr. 3). Označme symbolem φ odchylku polopřímek CA , CB . Číslo φ nazýváme **úhlem vektorů $\mathbf{u}$, $\mathbf{v}$** . Jestliže $\varphi = \pi/2$, potom říkáme, že vektory $\mathbf{u}$, $\mathbf{v}$ jsou **navzájem kolmé**.

Úlohy k samostatnému řešení

1. Určete koncový bod N vektoru $\mathbf{a} = \vec{MN} = (4, 2, 3)$, je-li jeho počáteční bod $M = (2, 0, -1)$.
2. Určete velikost vektorů $\mathbf{p} = (0, -4, 3)$, $\mathbf{q} = (3, 4, -12)$, $\mathbf{r} = (2, 1, \sqrt{3})$.
3. Vypočítejte souřadnice a velikost vektorů $\mathbf{a} = \vec{CA}$, $\mathbf{b} = \vec{CB}$, kde $A = (1, 2, 3)$, $B = (2, -2, -6)$, $C = (-3, 0, 3)$.
4. Jsou dány tři za sebou jdoucí vrcholy rovnoběžníka ABCD: $A = (2, -2, 2)$, $B = (4, 2, 0)$, $C = (7, 4, 3)$. Najděte souřadnice vrcholu D.
5. Najděte souřadnice středu S úsečky AB, kde $A = (1, -2, 4)$, $B = (1, 3, 2)$.

Výsledky úloh k samostatnému řešení

1. $N = (6, 2, 2)$.
2. $|\mathbf{p}| = 5$, $|\mathbf{q}| = 13$, $|\mathbf{r}| = 2\sqrt{2}$.
3. $\mathbf{a} = (4, 2, 0)$, $|\mathbf{a}| = 2\sqrt{5}$,
- $\mathbf{b} = (5, -2, -9)$, $|\mathbf{b}| = \sqrt{110}$.
4. $\vec{AB} = \vec{DC} \Rightarrow D = (5, 0, 5)$.
5. $S = (1, \frac{1}{2}, 3)$.